

לעילוי נשמה
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

פרשת וארא

חידושי תורה ושאלות מ - א' ועד ת' על פרשת השבוע ועניינא דיומא מהמפרשים מדרשים וכד'
התשובות מסודרות לפי סדר א-ב

בפרשה 121 פסוקים = חזון הגאולה, מזל דלי, פלאי
פי אפילת הגה - פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו (ט לב רשי"י)

חודש שבט כתב ר' חיים פלאגי זצוק"ל - בחודש שבט יתאמץ יותר להיות אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו יותר מכל השנה, ויזהר ביותר לכבד ללומדי התורה ולהחזיק ברכים כושלות ושלא להיות הולך רכיל ומנע רגלך לרוץ לרעה בחודש הזה בזהירות יותר משאר ימות השנה. (מועד לכל חי ל ב)

איתא בחז"ל כיון שבחודש שבט חל ראש השנה לאילנות אזי חודש זה הינו מסוגל לכל הפירות של האדם הם בניו ובני בניו **פי האדם עץ השדה** לתפילה עליהם שיעסקו בתורה ובמעשים טובים ויצליחו לגדול בטעם ובריח טוב שילכו בדרך הישר יראי אלוקים אנשי אמת זרע קודש בה' דבקים. וכן מובא שהחודש הזה מסוגל לחדש חידושים נפלאים בתורה שבע"פ יותר מכל השנה (בני יששכר) וכן חודש זה מסוגל לרפואה. (אבני נזר)

ויאמרו התרטמים אל פרעה אצבע א-להים הוא (ח טו) מה הטעם שלא התרה משה את פרעה במכות כנים, שחין, וחושך. **ועוד** כיון שהתרה בשתיים הראשונות למה המשיך להתרותו משם ואילך?

הדבר מבואר ע"פ מה שאיתא בחז"ל (סנהדרין פא): שביט דין כונסים אותו לכיפה היא עונש מאסר שתכליתו גרימת מותם של החייבים מיתה במקרה של רוצח שלא ניתן להוציא אותו להורג כי לא הייתה התראה או שהייתה בעיה בעדות וכן במקרה שאדם עבר עבירה שחייבים עליה כרת וקיבל מלקות כדן, אך חזר ועבר עליה מספר פעמים אחרי ששנה בחטא בפעם השלישית ולא היתרו בו יותר. וכיון שחטא אדם ושנה נעשה לו כהיתר, מה תועלת יש לו בהתראתו מאחר ולא יחזור בו. כתיב **למען רבות מופתי בארץ מצרים**. (יא ט) בכדי להרבות במופתים נידון כל מחזור של שלוש עבירות כדן כיפה, היה מתרהו פעמיים ובשלישית מעניש ללא התראה. וההתראות שבמחזורים השניים מטרותן רק להרבות כבוד שמיים. **א"נ** איתא בחז"ל ששלשה מכות הראשונות נעשו ע"י אהרן, והאמצעיות ע"י הקב"ה, והאחרונות ע"י משה, לפיכך היה מתרה על כל אחת ואחת בשל שתיים של כל אחד. של השם, של משה ושל אהרן. על כל שתיים בהתראה ואחת שלא בהתראה של אהרן של משה ושל הקב"ה. אהרון היכה שלוש המכות הראשונות דצ"ך, שלוש של משה ברד ארבה חשך. ערוב דבר ומכת בכורות ע"י הקב"ה, ובשחין השתתפו כולם. (רבינו תם ע"פ אהלי תם, בשם רבינו שלמה בר"ר עקיבא הכהן)

פי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לך ובעבדיך ובעמך בעבור תדע פי אין קמני בכל הארץ. (ט יד) כתב החזקוני – הם צמחי האדמה והאילנות שמהרו לבכר והיכם הברד. מה הטעם שעל מכת ברד נאמר **את כל מגפתי ושקולה היא כנגד כל המכות**. כמה חולאים שלטו במצרים במכה זו. **מגפתי** = פג מותי. והם פ"ג מיני מוות וחולאים. איתא בגמרא (בבא מציעא קז): - ר' אלעזר אמר זו מרה תניא נמי הכי מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה שהיא מחלה כל גופו של אדם. דבר אחר מחלה ששמונים ושלושה חלאים תלוין במרה וכולן פת שחרית במלח וקיתון של מים מבטלתן. (מחלה בגימטריא 83) ואיתא (שם) **וברך את לחמך ואת מימך** זו פת במלח וקיתון של מים מכאן ואילך **נהסרתי מחלה מקרבך**. ובמצרים לא היה להם מים כיון שעל ידי מכת דם וצפרדע התקלקלו כל המימות שבמצרים, וכן לא היה להם לחם משום שעל ידי הברד והארבה כל החיטה והתבואה נשמדו וכלו. ולכן פ"ג חולאים שלטו במצרים. (תורת משה להח"ס)

את כל מגפתי. פרש"י - למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות. **ולכאורה קשה** שאין שייך מכת בכורות לכאן במכת ברד. **י"א** שצריך לומר **בכורות, ברך, בצר**. וכן משמע מהחזקוני. והגירסא ברש"י אצל החת"ס (הובאה ב'מתוקים מדבש') היתה **ברך**. **תוספות השלם מיישב** – לפי שבברד כתיב **הירא את דבר ה-הנה מעבדי פרעה הניס את עבדיו** והם ניצולים. אבל לגבי מכת בכורות כתיב **פי אמרו קלנו מיתם**, אפילו בכורים נמצא שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות. יש ליישב מכת בכורות ממש ששלח להם בסוף, וה"פ נכון היה דבר מלפני כעצת פמליי שלי לשלוח את כל מגפתי אל לבך דהיינו מכת בכורות שתבא עכשיו ולא אניחה לבסוף כמו שהניחה **בעבור תדע פי אין קמני**. **ואף אותך ואת עמך בדבר** כלומר להמית אותך ואת עמך **ואולם בעבור זאת העמדתיך** ומשכתי את ידי מאותה מכה גדולה **הנני ממטיר פעת מחר אם עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם** (תוס' השלם בשם מורו ז"ל)

רבי יהודה הנה נותן בהם סמנים: דצ"ף עד"ש באח"ב (הגדה של פסח). כל סדרה של מכות חמורה מקודמותיה, **דצ"ך** ראשונה במעלה, קרא פרעה למשה שיסיר ממנו את המכה רק פעם אחת, במכת צפרדע. אחריה במעלה **עד"ש**, קרא פרעה למשה רק פעם אחת במכת ערוב. ואחריה במעלה **באח"ב**, קרא פרעה למשה בכל אחת מהמכות – ברד, ארבה, חשך, ובמכת בכורות רץ פרעה בעצמו לחפש את משה. והכי פירושו - **את כל מגפתי** היינו כל המכות באח"ב **מ-ברד ועד** בכורות שהם החמורות יותר, לפי שהיא הקשה שבכולן. (אזנים לתורה)

שאלות

- א. **וְגַם אֲנִי שְׂמַעְתִּי אֶת נְאֻקַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מִעֲבָדִים אַתֶּם וְאֶזְפָּר אֶת בְּרִיתִי.** (ו ד) איתא בגמרא (פסחים כב:) אתי"ן וגמ"ן ריבויין הם, מה בא לרבות המילה וְגַם.
- א. **וַיִּקְרָא גַם פְּרָעָה לְחֻקָּיִם וּלְמִכְשָׁפִים וַיַּעֲשֵׂה גַם הֵם חֻרְטָמַי מִצְרַיִם בְּלִהְיֵיהֶם כֵּן.** (ז יא) מה בא לרבות המילה גַם, בכפל לשון.
- ב. **וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי מֹשֶׁה קַצְאֹתִי אֶת הַעֵיר אֲפֹרֹשׁ אֶת כָּפִי אֶל יְ-הוָה הַקְּלוֹת יַחַדְלוּ וְתִבְרָד לֹא יִהְיֶה עוֹד לְמַעַן תִּדַע כִּי לִי-הוָה הָאֱלֹהִים.** (ט כט) במכת ערוב נאמר הַגָּה אֲנִכִי יוֹצֵא מֵעַמְּךָ וְהִעֲמֵרְתִּי אֵל יְ-הוָה (ח כה) וכן במכת צפרדע **לִמְתִּי אַעֲמִיר לָךְ וּלְעַבְדְּךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצַּפְרָדָּעִים מִמֶּךָ וּמִבְּתִיךָ.** ולא נאמר שעליהם לצאת מהעיר. מדוע הדגיש לו דווקא במכת ברד **קַצְאֹתִי אֶת הַעֵיר.**
- ג. **וַיְהִי הַדֹּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיַּעֲשֵׂה כֵן חֻרְטָמַי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם וַיִּחְזַק לִב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֶלְהֶם פֶּאֶשֶׁר דָּבָר יְ-הוָה.** (ז כא-כב) מאחר והיה דם בכל ארץ מצרים כיצד היה להחרטומים מים שהפכום לדם.
- ג. **וַיִּסֶן פְּרָעָה וַיָּבֵא אֵל בֵּיתוֹ וְלֹא שָׁת לְבֹו גַם לְזֹאת.** (ז כג) **מֵה הַטַּעַם** הא דאיתא בחז"ל שלא היתה מכת דם בבית פרעה לפיכך **וְלֹא שָׁת לְבֹו גַם לְזֹאת.**
- ד. **וּבְנֵי שְׂמַעוֹן יִמוּאֵל וְנִמְיִן וְנָחֵד וְנִכְיִן וְצֹחֵר וְשְׂאוּל בֶּן הַכְּנַעַנִית אֵלֶּה מְשַׁפְּחֹת שְׂמַעוֹן.** מי היתה אמו של שאול ומדוע קוריה לו **בֶּן הַכְּנַעַנִית.**
- ה. **וַיֹּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מַעַם פְּרָעָה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל יְ-הוָה עַל דָּבַר הַצַּפְרָדָּעִים אֲשֶׁר שָׁם לְפָרְעָה.** (ח ה) לכאורה למה שינה הכתוב בצפרדעים וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל יְ-הוָה ובשאר מכות כתיב וַיַּעֲמַר אֶל יְ-הוָה.
- ו. איתא בערוך השולחן (או"ח קמה א-ב) בימי חכמי הגמרא היו רגילין לתרגם כל פסוק שבתורה, מפני שדיברו בלשון ארמי, ותרגמו כדי שיבינו העם פירושה התורה. ראה בפרשה שהקטן במעלה מתרגם על ידי גדול, ואין כבוד לגדול לתרגם על ידי קטן.
- ז. **וַיֹּאמֶר יְ-הוָה אֶל מֹשֶׁה הַשְׂכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצַּב לְפָנַי פְּרָעָה (ח טו) מֵה הַטַּעַם** שאמר לו בלשון וְהִתְיַצַּב.
- ח. **וְהַפְּשְׁתָּה וְהִשְׁעַרְתָּ נֶפְתָּה כִּי הִשְׁעַרְתָּ אֲבִיב וְהַפְּשְׁתָּה גְבֻעַל.** (ט לא) לכאורה קשה מתי היתה מכת ברד, שהרי מכת בכורות היתה בחודש ניסן, וכל מכה נמשכה חודש ימים, שבוע מכה ושלושה שבועות התראה (שמ"ר פ"ט יב), כיצד אמר **כִּי הִשְׁעַרְתָּ אֲבִיב** הרי את קרבן העומר מהשעורים היו עושים בט"ו ניסן והיא תחילת בישולה. ומכת ברד ודאי לא הייתה בחודש ניסן.
- ט. **וַיֹּאמְרוּ הַחֻרְטָמַיִם אֶל פְּרָעָה אַצְבָּע אֵ-לֹהִים הוּא וַיִּחְזַק לִב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֶלְהֶם פֶּאֶשֶׁר דָּבָר יְ-הוָה.** (ח טו) פרש"י – מָה זֶה אֵינָה עַל יְדֵי כֹשֶׁפִים מֵאֵת הַמְקוֹם הַיֵּא. לכאורה אם אַצְבָּע אֵ-לֹהִים הוּא ומֵאֵת הַמְקוֹם הַיֵּא כיצד פרעה החזיק את ליבו ולא שמע אליהם.
- י. **הַמַּכְשָׁפִים הַרְאִיִּים בַּמְצַרִּים בְּנֵי שֵׁל בְּלֵעַם כֵּן בְּעוֹר הַרְשָׁע.**
- כ. **וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטְּהוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַי-הוָה נָתַן קִלְת וּבְרָד וּתְהִלָּה אֶשׁ אֶרֶצָה וַיִּמְטַר יְ-הוָה בְּרָד עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם.** (ט כג) לאיזה מרחק נשמעו הקולות במכת ברד.
- ל. **כַּתָּב הַאֲבוֹדֶרֶת - מִצְאָתִי כָּתוּב שִׁישׁ לַיִּהוָה בְּכָל תְּקוּפָה מֵאַרְבַּעַתֵּן שְׁלֹא לַשְּׁמֹת מִיָּם בַּשְּׁעַת הַתְּקוּפָה מִשׁוּם סִכְנָה שְׁלֹא יִנְזַק וַיִּתְנַפֵּחַ. וְהֵם תְּקוּפַת תְּשָׁרֵי תְּקוּפַת טְבַת, תְּקוּפַת נִיסָן וְתְּקוּפַת תְּמוּז.** מי היו ארבע נשותיו של עשיו והם היו מכשפים גדולים והם אמות השדים כנגדם ארבעת התקופות.
- מ. **וַיַּעֲשֵׂה כֵן חֻרְטָמַי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם וַיִּחְזַק לִב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֶלְהֶם פֶּאֶשֶׁר דָּבָר יְ-הוָה.** (ז כב) פרש"י - **וְרַבּוּתֵינוּ אֶמְרוּ:** "בְּלִטְיָהֶם", מַעֲשֵׂה שְׂדִים; "בְּלִטְיָהֶם", מַעֲשֵׂה כֹשֶׁפִים (סנהדרין ס"ז ע"ב). מה ההבדל בין מעשה שדים למעשה כשפים.
- נ. **אֵלֶּה רְאָשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן כָּכָר יִשְׂרָאֵל חֲנוּף וּפְלֹא חֲצֹרֶן וְכִמְי אֵלֶּה מְשַׁפְּחֹת רְאוּבֵן. (ו יד) כַּתוּב בַּמְדַּרְשׁ (ב"ר פפ"ב) שְׁנָשָׂא רְכוּר לְנַחְלוֹ. לְכֹאֲרוּהָ קִשָּׁה הָרִי לֹא לָקַח פִּי שְׁנַיִם בֶּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.**
- ס. **כִּי אִם אֵינָה מְשַׁלַּח אֶת עַמִּי הַנְּנִי מִשְׁלִיחַ בָּךְ וּבְעַבְדְּךָ וּבְעַמְּךָ וּבְכַתְיָךְ אֶת הָעָרִב (ח יז) מֵה הַטַּעַם** שבמכת ערוב כתיב לשון שילוח ולא בשום מכה אחרת.
- ע. **וְהִדְגָה אֲשֶׁר בִּיְאֵר מֵתָה וַיִּבְצֹאשׁ הַיְאֵר וְלֹא יָקָלוּ מִצְרַיִם לַשְּׁמֹת מִיָּם מִן הַיְאֵר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.** (ז כא) מדוע נענשו הדגים שמתו והרי הם לא חטאו, ועוד שהרי במבול נאמר **מִפְּלֹא אֲשֶׁר בְּחִרְבָה מַתּוֹ.** (בראשית ז כב) פרש"י - **וְלֹא דָגִים שָׁבִיִּם (סנהדרין ק"ח ע"א).**
- פ. **וְאַרְא אֶל אֲבֹרְתָה אֶל יַצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׂדְי וְשָׂמִי יְ-הוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם.** (ז ג) מה הטעם שפתח בלשון וְאַרְא וסיים בלשון **לֹא נוֹדַעְתִּי**, היה לו לומר הכל בלשון אחד וְאַרְא, וְשָׂמִי יְ-הוָה לֹא נראיתי לָהֶם או וּאודע, וּבשָׂמִי יְ-הוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם. ההבדל בין נבואת האבות לנבואת משה רבינו.
- צ. **הוּא אֲהֲרֹן וּמֹשֶׁה (ו כו) פרש"י -** **יֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׂמֻקְדִים אֲהֲרֹן לְמֹשֶׁה, וַיֵּשׂ מְקוֹמוֹת שְׂמֻקְדִים מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, לֹאמַר לָךְ שֶׁשְׂקוּלִינִן כְּאַחַד (מכילתא על שמות יב,ג)** לכאורה איך אפשר שאהרון היה שקול כמשה הרי כבר נאמר **וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כַּמֹּשֶׁה (דברים לד י)**
- ק. **כִּי יִדְבַר אֶלְכֶם פְּרָעָה לֵאמֹר תֵּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֵל אֲהֲרֹן קַח אֶת מַטְּהוֹ וְהִשְׁלַךְ לִפְנֵי פְּרָעָה יְהִי לַתְּגִיץ. (ז ט) מֵה הַטַּעַם** שאהרון היכה במטה ולא משה.
- ר. בט"ו בניסן יצאו אבותינו ממצרים. כתוב בחז"ל שמשפט המצרים (במכות) היה י"ב חדש, מתי פסק השעבוד מבני ישראל במצרים, דהיינו שלא עבדו למצרים כלל.
- ש. מה הטעם שביום ב' שבשט עשוהו חכמים יום טוב שלא להתענות בהם ולא להספיד.
- ת. **לָכֵן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְ-הוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מִבְּיַד מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתָם וְנִגְאַלְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹרְעַת גְּבוּרָה וּבְשִׁפְטִים גְּדוּלִים. (ו י)** פרש"י - **עַל פִּי אוֹתָה הִשְׁבּוּעָה.** [דאיתא בחז"ל אין לכן אלא לשון שבועה] **וְהַבָּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נְשָׂאתִי אֶת יְדֵי לְתַת אֶתָּה לְאַבְרָהָם לְיַצְחָק וּלְיַעֲקֹב וַנְּתַתִּי אֶתָּה לְכָה מוֹרְשָׁה אֲנִי יְ-הוָה (ו ח) הַקָּב"ה** נשבע ליוצאי מצרים שיכנסו לארץ. וקשה שהרי נאמר ליוצאי מצרים **וּפְגַרְיָכֶם אֶתָּה יִפְלוּ בַּמַּדְבָּר הַזֶּה.** (במדבר יד לב) ופירשו חז"ל **שְׁלֹא יִכְנִיסוּ בְּנֵיהֶם [אפילו את] עַצְמוֹתָם לְאֶרֶץ כְּמוֹ שֶׁהִעֲלוּ עַצְמוֹת יוֹסֵף וְעַצְמוֹת הַשְּׁבֻטִים לְאֶרֶץ אֵלָּא יִפְלוּ בַּמַּדְבָּר.**

תשובות

- א. אבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב היו מצטערים בשביל צרת בניהם והיו מרבים בתפילה וצעקה כדאמרנו במנחות (ג): מה לידידי בביתי. (ילקוט האזובי). **נאקת** בא"ת ב"ש ש"תד"א בגימטריה **האבות** (414) לומר לך שעלתה צעקת האבות ותפלתם. (בעה"ט). *
- א. אשתו בא לרבות – שקרא לה פרעה לפי שהיתה כנגד כל החרטומים והמכשפים. (מושב זקנים) ורבנו בחיי פירש - לרבות אשת פרעה שהיא התחילה תחלה לקרא לחכמים ולמכשפים. **גם הם** לא קרא תחלה אלא לתינוקות ואחר כך לחכמים ולמכשפים לכך כתוב **וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם**. ביטל פרעה לכאורה את העבודה זרה והכיר בצדקת ה' במכת ברד דכתיב **חֲטָאתִי הִפַּעַם י-הוָה הִצְדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הִרְשָׁעִים**. (ט כז) לפיכך סבר פרעה שהפעם יתפללו משה ואהרן במצרים, ועד עכשיו פשוט שלא יכל משה להתפלל בתוך העיר שהייתה מלאה עבודה זרה. משום כך ראה משה להודיש לו עתה **כַּצָּאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרַשׁ אֶת כַּפֵּי אֵל י-הוָה** משום שאתה ועבדיך ידעתי **כִּי טָרַם תִּירָאוּ מִפְּנֵי י-הוָה א-לֵהֵם**. (ט ל) וכל הביטול שלהם היה רק משום שכעסו לפי שעה על אליליהם, נמצא שהביטול של הע"ז שלהם איננו ביטול כלל. (משלחו גבוה)
- ג. גושן הוא מושב בני ישראל שנאמר **וַיֵּשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיִּאָחְזוּ בָהּ וַיִּכְרְפוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד**. (בראשית מז כז) שם לא נהפכו המים לדם ומשם לקחו החרטומים מים. כדאיתא בתרגום יונתן **וְהִפְכִּיחוּ מִן מֵיָא דְגֹשְׁשָׁן לְאֶדְמָא** ואיתקייף יצרא דלפא דפרעה ולא קביל מנהון היכמא דמליל יי. (שמות ז כב). א"ג היו חופרים בקרקע ומוציאים מים והופכים אותם לדם כי הגזרה של משה ואהרן היתה רק במקומות ששם נקווים המים בגלוי ולא הייתה הגזרה במים שמתחת הקרקע. (רבינו בחיי, רלב"ג) א"ג המים המתוקים הראויים לשתייה נהפכו לדם. ואילו המים המלוחים שאינם ראויים לשתייה לא נהפכו לדם, ומשם לקחו החרטומים את המים והפכום **בְּלִשְׁיָהֶם** ר"ל בתחבולת אחיזת עיניים לדם. (מלבי"ם בשם ר' סעדיה גאון) א"ג לפי שישאל התעשרו ממכת היאור שהיו מוכרים מים למצרים. כפי זה עשו החרטומים ממה שנמכר להם. (אוה"ח)
- ג. גידל משה את פרעה בביתו כבני מלכים, ומאחר וכתוב בחז"ל שישאל התעשרו ממכת היאור שהיו מוכרים מים למצרים, ופרעה שילם את התשלום הגדול ביותר. (משך חכמה) איתא במדרש מפני ג' דברים לא ניזק פרעה במכת דם, שמא יחזור למוטב, וכן לפי שגידל את משה בביתו וכן כדי שיתגדל בעיני המצרים ובאחרונה הוא לוקה. (מדרש הגדול) וכן כדי להטעותו.
- ד. דינה בת יעקב התחננה עם שמעון ונולד להם בן ושמו שאול. (מדרש רבה פרשה פ, יא) וכן פרש"י (בראשית מו י) בן דינה שנבעלה לכנעני כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה. תרגום יונתן - וְשָׂאוֹל הוּא זְמָרִי דְאֶשְׂאִיל נְפִשְׁיָהּ לְוַנְתָּא הִי בְּכַנְעָנָי. * **בֶּן כְּנַעֲנִית** בגימטריא **דינה בת יעקב** (653) (עם הכולל) (רבינו אפרים)
- ה. המתפלל צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו (ש"ע או"ח קא ב) וכאן היו הצפרדעים צועקים כמ"ש רש"י בסמוך והצריך להרים קולו בתפלתו כדי שישמיע לאזניו את תפלתו. (שפתי חכמים)
- ו. **וְאֶהְרֶן אַחִיָּה יְהוָה נְבִיאָהּ** (ז א) איתא בתוספתא (מגילה פ"ד) – קטן מתרגם על ידי גדול אבל אינו כבוד שיתרגם על ידי קטן, שנאמר **וְאֶהְרֶן אַחִיָּה יְהוָה נְבִיאָהּ**. וכו"ה בשו"ע (או"ח קמ"ב)
- ז. זקוף ועומד ולא כפוף וכנוע לפי שהיה משה עניו. ועוד שמואב במדרש שפתח ביתו של פרעה היה נמוך וכל הנכנס היה צריך להתכופף ולעומתו היה עומד פסל של עבודה זרה, ובשעה שנכנסו אברהם יעקב משה ואהרן התרומם המשקוף ונכנסו זקופים, וזהו **וְהַתִּיַצֵּב לִפְנֵי פְרַעֲהוּ**. (האלשיר)
- ח. חמה ביותר היא ארץ מצרים, לפיכך פירותיה מתבשלים מהר, והאביב במצרים מגיע מוקדם יותר ותחילת בישולה הוא בחודש אדר, וי"א בחודש שבט. (מדרש שכל טוב) וי"א בחודש טבת. (פענה רזא) וי"א שבאותה שנה היתה שנה מעוברת והיו שני אדרים. (ספר יוחסיו)
- ט. טבע הוא כפי מערכת הכוכבים על מזל ארץ מצרים וזוהי מכה שחלה עליהם מאת אלהי מצרים שנקראו אצלם סתם אלהים (מלבי"ם) הטבע בגמטריא א-הדים. (86) * א"ג לפי שמצרים כנים היתה גם על בניו בארץ גושן אלא שלא היו יודעים שלא היו מצערים אותם. (הריטב"א)
- י. **יָנִים וַיִּמְבְּרִים** – תרגום יונתן (ז א) וְעַבְדוֹ לְחֹד הַיָּנִים וַיִּמְבְּרִים יָנִים וַיִּמְבְּרִים פְּלִחְשֵׁי קוֹסְמִיָּהוּן הִיכְדִּין. * איתא בגמרא (מנחות פה.) א"ל **יוחנא וממרא**. פרש"י - ראשי מכשפים של מצרים למשה רבינו כשהתחיל לעשות האותות לעיני פרעה שהיו סבורין שהיה עושה אותם על ידי כישוף. כ. כל העולם שמע את הקולות שנלוו למכת הברד. כמנין **נְתַן** בגימטריא **ת"ק** שנה (500). דאיתא בחז"ל (פסחים צד:) מהלך כל העולם ת"ק שנה. (תוס' השלם)
- ל. לילית, ונעמה, ואגרת, ומחלת, ויש לכל אחת ואחת מהן מחנות וכתות של רוח הטומאה אין מהם מספר. ואומרים כי כל אחת מושלת בתקופה אחת מארבע תקופות שבשנה ומתקבצות בהר נשפה קרוב להרי חשד. וכל אחת מושלת בתקופתה משעת שקיעת החמה עד חצות לילה הן וכל מחנותיהן. ועל כלו משל שלמה וקרא אותם עבדים ושפחות שהיה משתמש בהם כרצונו. וד' נשים אלו נשיו של שרו של עשו הן ודוגמתו נשא עשו ד' נשים כדמפורש בתורה. (רבינו בחיי בראשית ד כב) (עיי'ן במקורות על הקשר שבין מכת דם לתקופת ניסן) *
- מ. משביעים השדים וכופים אותם שעושים לאדם כל מה שצריך שניתן להם רשות וכח לעשות זה מעשה שדים. מעשה כשפים זה אחיזת עיניים שנדמה לעולם שהם עושים ואינם עושים מאומה [זריזות ידיים]. (מושב זקנים) *
- נ. נחלתו ירש בעבר הירדן, בטרם נכבשה כל הארץ, וזה למ"ד ארץ ישראל ראויה היא. (אזנים לתורה)
- ס. סכנה בחיה רעה הינה רק כאשר היא משולחת, שהיא טורפת בני אדם. כדאיתא בגמרא (תענית כב.) **תָּנוּ רַבָּנֵינוּ: חֵיהָ רַעָה שְׂאֵמְרוּ, בְּזִמְנָא שְׂהִיא מְשֻׁלַּחַת מְרִיעֵי עֵלֶיהָ. אֵינָה מְשֻׁלַּחַת אִין מְרִיעֵי עֵלֶיהָ. לִכּוֹן אִמְרוּ לוֹ הַנְּנִי מְשֻׁלַּחַת בְּדָ.** (טעמא דקרא)
- ע. עבודה זרה עבדו המצרים ליאור הוא הנילוס והדגים שביאורו גם עבדום כביכול הם היו המשמשים של העבודה זרה שלהם לפיכך הם מתו. א"ג כדי להראות להם בזה שאיננו מעשה שדים ולא מעשה כשפים אלא נהפך לדם ממש, וזה יהיה להם לאות עולם כי מעשה א-לוהים המה, פעולה צודקת ולא דמיון. (אוה"ח) * א"ג נענשו הדגים לפי שאכלו את התינוקות שזרקו המצריים למים בגזירת פרעה **כָּל הַיָּם הַיָּלֹד הַיָּאֲרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ**. (א כב) פנים אל פנים היתה נבואת משה רבינו. על כן אמר **לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם** כמו שנועדתי לך, נבואת האבות היתה במראה הלילה לכך אמר **וְאָרָא**. (טור)
- צ. צעיר היה משה מאהרון בשלוש שנים ואעפ"כ היו שקולים, שהרי הצדיקים אינם מבליים אף רגע אחד מחייהם לבטלה, עולים במדרגתם בכל יום ויום, וממילא משה עשה במאה ועשרים שנים מה שעשה אהרן בן פ"ג שנים. (אזנים לתורה) כתב רבינו בחיי - הקדים אהרן למשה לפי שהיה גדול ממנו בשנים ואחר כך אמר **הוּא מִשֵּׁה וְאֶהְרֶן** (ו כז) הקדים את משה לפי שהוא גדול ממנו בנבואה, ומה שחזר **וַיְהִי בַיּוֹם דָּבָר י-הוָה אֵל מִשֵּׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם**. בעבור שהזכיר למעלה **הוֹצִיאָהוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם עַל צְבָאתָם** (ו כז) והיתה המצוה עליהם לשניהם שיוציאו אותם מארץ מצרים על כן בא ללמדך שהדבור עם משה לבדו. א"ג לגבי ציווי מאת המקום מקדים אהרן למשה לפי שגלוי וידוע שמשה היה עיקר חלק הכתוב כבוד לאהרן לומר שלא היה טפל לגמרי, ובדיבורם אל פרעה היה אהרן עיקר הקדים הכתוב למשה. (תרומת הדשן)
- ק. קטיגור הוא למשה והוא ברח מפניו, דכתיב **וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֶהוּ אַרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיִּנָּס מִשֵּׁה מִפְּנֵיו**. (ד ג) פרש"י - רָמַז לוֹ שְׂסָפֵר לְשׁוֹן הִרְעָה עַל יִשְׂרָאֵל וְתַפְשׁ אֲוִמְנוֹתוֹ שֶׁל נַחֵשׁ. ואין קטיגור נעשה סניגור. *
- ר. ראש השנה – איתא בגמרא (ר"ה יא.) בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. רבי יהושע אומר: בניסן נברא העולם, בניסן נולדו אבות, בניסן מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחסנה, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל. פרש"י - ששה חזשים לפני אולתם פסק השעבוד. כתב התוספות (שם) ואע"פ שהתחילו המכות מניסן דמשפט המצרים י"ב חדש כדתנן בעדיות (פ"ב משנה י) מ"מ לא פסקה עבודה עד תשרי.
- ש. שמה היא לקב"ה שהרשעים מסתלקים מהעולם, לפי שביום זה נהרג ינאי המלך הקרוי גם יחונתן אלכסנדר. והוא הרג את כל החכמים (חוץ משמעון בן שטח שהחביאה אותו ויהושע בן פרחיה שברח למצרים ביחד עם חכמים נוספים). היה מלך וכהן גדול. בעקבות מחשבתו כי ליבם של תלמידי החכמים אינו נוח מהיותו כהן גדול מאחר ויצאה שמועה כי אימו הייתה שבויה ולכן היה פסול לכהונה ובפרט לכהן גדול. (מגילת תענית פ"א) *
- ת. תנאי הוא שהתנה הקב"ה קודם דשאמר **וְהִבַּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲמַר וַיִּדְעַתֶּם כִּי אִימֹ הֵייתָ שְׂבוּיָה וְלִכֵּן הָיָה פְסוּל לְכַהֵנָה וּבִפְרָט לְכַהֵן גָּדוֹל**. (מגילת תענית פ"א) * וחטאו במרגלים התקיימה רק בבניהם דכתיב **אִם יָרָאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתֵם וְכָל מִנְאֲצֵי לֹא יָרְאוּהָ**. (אוה"ח)

מקורות / חידודים *

א. **וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי וְגו'.** אומרו וגם פ' מלבד שהתפללו למדת הרחמים ומלבד אהבת האבות ובריתם יש בחינה ג' שלצד צעקתם לבד מהשעבוד שמע ה' קול צעקתם מכאב לב. והוא אומרו וגם אני, ופ' אני הוא שם הרחמים שאמר בתחלה ויאמר אליו אני ה' מצד רחמי לבד שמעתי את נאקתם פ' צעקה מכאב לב כחלל הנואק מבלי צורך תפלתם, והוא שדייק לומר אשר מצרים מעבידים אותם פ' בחינת צער השעבוד שמצרים מעבידים אותם הוא ששמעתי. ועיין מה שפירשתי בפסוק (לעיל ב כג) **וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הַעֲבֹדָה.** גם יתיישב לפי שאר הדרכים שכתבנו והמשכיל יבין: **וְאָזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי פ' גם כן** לגואלם לתת להם את הארץ, והיא הברית הרשומה בסמוך, ואני מקדים בזמן זה לצד הרחמים כמו שכתבנו למעלה. והאומר שהברית היא ליפרע מן הגוי העובד לא הזכרה ברית זו בסמוך ודוחק להרחיק הדברים. (אוה"ח)

ד. **כִּי־צַד יִתְכַן שִׁשְׁמַעוּן נִשְׂא אֶת דִּינָה?** והרי היא אחותו לא רק מאביו, אלא גם מאמו, ואחותו מאמו אסורה לבני נח, כמו שכתב רש"י (וירא כ, יב) אלא שהסבר זה הוא רק אליבא דר' עקיבא במסכת סנהדרין (נח ע"ב), שסובר שאחותו מאמו מותרת לבני נח. ואכן לפי ר' אליעזר שחולק על ר' עקיבא, והלכה כמותו, לא נשא שמעון את דינה. (הריב"א, הרא"ם) א"נ פירש הראב"ע: **בֶּן הַכְּנַעֲנִית** - לעד כי נשי השבטים היו ארמיות ומצריות ואדומיות ומדיניות, והזכר זה לבדה, בעבור שעשה שמעון שלא כהוגן לקחת כנענית. דהיינו הראב"ע הבין ששאלו היה בן כנענית ממש. א"נ תרגום יונתן (בראשית ל כא) - וְשָׁמַעַן מִן קָדָם יָיָ צְלוֹתָא דְלָאָה וְאִיתְחַלְפוּ עוֹבְרֵיָא בְּמַעֲיָהוֹן וְהָיָה יוֹסֵף בְּמַעֲקָא דְרַחֵל וְדִינָא בְּמַעֲקָא דְלָאָה. **כתב המהרש"א** (חידושי אגדות נדה לא, א) ובשם ספר פענח רזא שמעתי לתרץ הא דנהפכה דינה לבת היינו שהזכר שבבטן לאה ניתן בבטן רחל והנקבה שבבטן רחל ניתן בבטן לאה דהשתא אתי שפיר עיקר יצירתה של דינה נקבה, עכ"ד. לפי דבריו יוצא שהם אינם אחים מאהם שכן דינה נוצרה בבטן רחל. וכן איתא בילקו"ש **וְאֶחָד יִלְדָה בַת תַּמֵּן תַּנְיִן:** הרי שהיתה אשתו מעוברת ואמר: "יהי רצון שתלד אשתי זכר", הרי זו תפילת שוא. ר' ינאי אומר: ביושבת על המשבר הדא מתניתא. ר' יהודה בן פזי אמר: אף ביושבת על המשבר, יכול הוא להשתנות; הדא הוא דכתיב (ירמיהו יח) **הַכֹּפֵּי־רֶגֶל הַזֶּה לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת לְכֶם בַּיַּת יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְיָ-הוֹה הִנֵּה הִנֵּה כַהֲמָר בְּיַד הַיּוֹצֵר וְגו'.** התיבון, והכתיב: **וְאֶחָד יִלְדָה בַת** ? אמר להו: עיקר ברייתו של דינה זכר היתה, ומתפילתה של רחל שאמרה (בראשית ל כד) **יִסְף יְיָ-הוֹה לִי בֶן אֶחָד** נעשה נקבה.

ט. **רבינו בחיי** - כאשר ראו החרטומים שלא יכלו להוציא את הכנים הודו במעשה אהרן שהיה מאת הא-להים ולכן לא קרא להם פרעה מן העת הזאת והלאה, וכדי להמעיט את הענין אמרו אצבע א-להים כלומר מכה קטנה מאתו ולא אמרו אצבע ה' כי פרעה ועבדיו לא יזכירו השם המיוחד רק בדברם עם משה כי הוא יזכירו להם כן פ' הרמב"ן ז"ל.

י. **כתב הרמ"ע מפאנו** - יינוס ויימכרו בני בלעם עם עורב וזאב, אחד היה לו ראש זאב, אחד היה מכשף עם עורב ואחד עם זאב, ועורב וזאב בכישופם המירו במ כישופם לרומס ולרומילוס, ועורב וזאב נתקנו בפרוה שם מכשף שעשה מקום בית הפרוה בכשוף כנזכר ביומא ל"ה א'. (גלגולי נשמות עב) ל. **כתב ר' דוד אבודרהם** - מצאתי כתוב שיש לזוהר בכל תקופה מארבעתן שלא לשתות מים בשעת התקופה משום סכנה שלא ינזק ויתנפח, מפני שתקופת ניסן היא לפי שנהפכו מימי מצרים לדם לפי רגע. ותקופת תמוז לפי שבשעה שאמר הקב"ה למשה ולאהרן (במדבר כ, ח) **וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִיַּמֵּי וְגו' והם לא עשו כן והכו אותו וזבו ממנו דם שנאמר (תה' עה כ) הֲנֵן הִפָּה צִוֵּר וְנִזְוָבוּ מֵיָם** ואין זיבה אלא דם שנאמר (ויקרא טו כה) **וְאִשָּׁה כִּי יִזְוַב זֶזֶב דָּמָה.** ובאותה שעה לקו כל המימות בדם. ותקופת תשרי לפי שבאותו פרק בא אברהם לשחוט את בנו וטפטפה הסכין דם ואותה הטיפה נתפרשה במימות. ותקופת טבת היא לפי שבאותו הפרק נשחטה בת יפתח ונהפכו כל המימות לדם. וא"א לעולם בלא צחצוח דם באותן פרקים והיא מלקת. וי"א שארבעה מלאכים ממונין על המים בארבע תקופות אלו כל אחד ואחד בתקופתו ומתחלפין וכשזוה יוצא זה נכנס ועומדין המים בלא שמירה. וי"א כי עקרב מתגרה עם אריה ועקרב משליד טפת דם במים כשאוברים תקופה נופל. (אבודרהם השלם. שער התקופות)

מ. **כתב רבינו בחיי** - בלהטיהם מעשה כשפים ועל ידי מלאכי חבלה הם נעשים, המלה נגזרת מלשון (תהלים קד) **אֵשׁ לֵהֵט**, (שם קו) **לְהִבָּה תִּלְהֵט רְשָׁעִים** והענין כי הם עושים ע"י לווהטים מלאכי אש מלהט באדם ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב. ואולי יקראו כן המלאכים השוכנים באויר בגלגלי היסודות שקורין אותם שדים, בלטיהם מעשה שדים, ונקראים כן לפי שבאים אל האדם בלט לפי שהם בעלי גופות מאויר שאיננו מורגש, וזהו שאמר לחכמים ולמכשפים כי חכמי ההשבעות ואסיפת השדים היו ראשיהם זקניהם, וחרטומי מצרים יכולו את שניהם. ומלת חרטומים מלה מורכבת חר טמי, כלומר הנחרים בעצמות כי רוב האומנות הוא בעצמות מתיים או בעצמות חיות כן כתב הרמב"ן ז"ל.

ע. **מה הטעם שנבחרו הדגים למאכל בשבת?** כתב הבן יהודיע על הפסוק שנאמר במבול (בראשית ז, כב) **כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רֵיחַ חַיִּים בְּאַפֵּי מִכָּל אֲשֶׁר בְּחַיָּה מֵתוּ.** איתא בגמרא **וְלֹא דָגִים שְׂבִיבִים.** נראה לפרש בזה טעם שנבחרו הדגים למאכל שבת להורות דאין אש גיהנום שולט בשבת כמו כן הדגים לא שלט בהם אש הפורענות של המבול שנדונו ברותחין. (בן יהודיע - סנהדרין קח).

ק. בפרשת שמות אמר הקב"ה למשה שבמטה שלו יעשה האות וישליכנו לארץ, כי בעיני הזקנים היה ראוי לעשותו במטה שלו כדי להודיעו שבעוון לשון הרע נעשה הדבר. אבל לפני פרעה לא רצה שיעשה במטה של משה מאחר והחרטומים והילדים עשו כמותו, ואע"פ שהיה זה אחיזת עיניים מ"מ הם סברו כך והיה זה פחיתות כבוד למשה לכך ציווה ה' שיעשה אהרון במטה שלו. (מהרי"א)

ש. בשנים שבטט יום טוב, דלא למספד. ולמה שינו זה מזה. אלא שבראשון מת הורדוס ובוזה מת ינאי המלך ששמחה היא לפני הקדוש ברוך הוא כשהרשעים מסתלקים מן העולם. אמרו כשחלה ינאי המלך שלח ותפש שבעים זקנים מזקני ישראל [נטלן] וחבשן בבית האסורין ואמר לו לשר בית האסורין את מת'י, הרוג את הזקנים הללו, ועד שישאל שמחים לי, ידו על רבותם. אמרו, אשה טובה היתה לו לינאי המלך ושלמינין [ושלמינין] שמה, וכשמת סלקה טבעתו מעל ידו ושלחה לבית שר האסורין, אמרה לו, רבך בחלום התיר אותם הזקנים. היתרין והלכו להם לבתיהם ואח"כ אמרה מת ינאי המלך. ואותו היום שמת ינאי המלך עשאוהו יום טוב: (מגילת תענית יא ב)

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת
התשובות אינם להלכה למעשה, הערות והארות יתקבלו בברכה
לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל
לקבלת העלון במייל ramnadlan018@gmail.com